

Dergi Bilgileri / Journal Info

∞

ISSN: 2687-2641

Yıl: 1-Sayı: 1 / Year 1-Issue 1

Haziran 2019 / June 2019

Makale Bilgileri / Article Info

∞

Makale türü / Article type:

Hakemli / Refereed

Araştırma / Research

Sayfa / Page: 90-96

Geliş Tarihi / Received Date:

22.07.2019

Rapor Tarihleri / Report Dates:

Hakem 1 / Referee 1:

24.07.2019

Hakem 2/ Referee 2:

28.07.2019

Kabul Tarihi / Accepted:

29.07.2019

Yazar Bilgileri / Author Info

∞

Uğur YOKSUL

Orcid id: 0000-0002-4536-8517

İstanbul Medeniyet

Üniversitesi

yoksulugur@hotmail.com

Bu makale intihal.net ile
denetlenmiştir.

This article was checked by
intihal.net

usbadergi@gmail.com
https://dergipark.org.tr/usbad

ULUSLARARASI SOSYAL
BİLİMLER AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF
SOCIAL SCIENCES ACADEMY

PIERRE MACHEREY: EDEBÎ ÜRETİM TEORİSİ

Uğur YOKSUL

Öz: Marksist eleştiri, temelini F. Engels ve K. Marx'ın görüşlerine dayandıran bir eleştiri kuramı iken ilerleyen zamanlarda Marksist eleştiride değişiklikler de görülmüştür. Bu anlamda ideolojinin yansıtılması konusunda alt yapının üst yapıyı belirlediğini söyleyen Marx'tan, sanatı parti anlayışına çevirerek angaje edilmiş sanatçıların ortaya çıkmasını sağlayan Lenin ve Stalin dönemlerinden, Kapitalist düzen karşısında benliğine dönerek karamsarlığa yönelen sanatçıların asıl ideolojiyi yansıttığını savunan Frankfurt Okulu temsilcilerinden bahsedilebilir. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Althusser ve öğrencisi P. Macherey, ideolojinin aslında sanatçının bıraktığı boşluklarda aranması gerektiğini belirtirler. Bu anlamda eserin görünen yapısıyla değil, ipuçlarından hareketle derin yapısıyla ilgilenilmesi fikri ortaya atılır. Bu çalışmada 2019 yılında Işık Ergüden tarafından çevrilen Pierre Macherey'nin Edebî Üretim Teorisi kitabının tanıtımı yine Macherey'nin açıklamalarından yola çıkarak yapılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Pierre Macherey, Edebî Üretim Teorisi, Kitap İncelemesi

Bu Makaleye Atf İçin / To Cite This Article

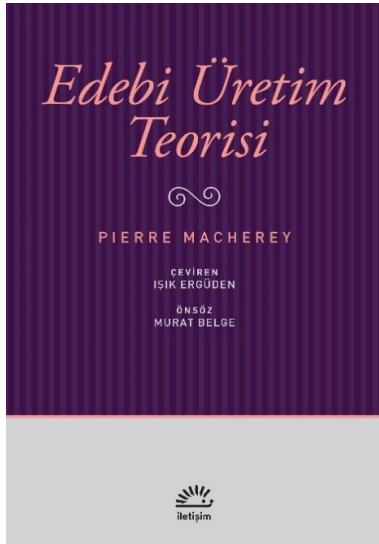
Yoksul, U. (2019). Pierre Macherey: Edebî Üretim Teorisi - Pierre Macherey: Theory of Literary Production. Usbad Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, International Journal Of Social Sciences Academy, 1(1). 90-96.

PIERRE MACHEREY: THEORY OF LITERARY PRODUCTION

Abstract: While Marxist criticism was a theory of criticism which was based on the views of F. Engels and K. Marx, changes in Marxist criticism were observed in the future. In this sense, Marx said, infrastructure determines the superstructure to reflect ideology. from the Lenin and Stalin periods, which transformed art into a party concept, leading to the emergence of engagee artists. It can be said that the representatives of the Frankfurt School, who argue that the artists who turned to pessimism in the face of the capitalist order reflect the original ideology. In the 1960s, Althusser and his student P. Macherey stated that ideology should be sought in the spaces left by the artist. In this sense, the idea of not interested in the visible structure of the work, but from the tips of the deep structure is put forward. In this study, the introduction of Pierre Macherey's Theory of Literary Production, translated by Işık Ergüden in 2019, will be tried to be based on Macherey's explanations.

Keywords: Pierre Macherey, Theory of Literary Production, Book Review

Topluma dönük eleştiri kuramları arasında kabul edilen Marksist eleştirinin temeli, K. Marx ve F. Engels'in alt yapı-üst yapı kavramlarında görülür. Buna göre

alt yapı, üst yapıyı belirler ve sanat da üst yapının savunuculuğunu yapar. Daha sonra Lenin ve Stalin'in parti anlayışı Marksist eleştiri de "Angaje edebiyat" kavramını ortaya çıkarır. Bu yönüyle sanatçı, parti anlayışının dışına çıkmadan, ezilen insanlar ve işçi sınıfının yaşamını yansıtır. "Marksist eleştiri her şeyden önce içeriğin eleştirisidir. Eserin konusu, olayları, kişileri, kahramanları, sömürücü ve yönetici bir sınıfın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olmamalı, ezilen sınıfın çıkarlarına ters düşmemelidir." (Moran, 2014: 88). Marksist eleştirinin temellerinde G. Plehanov'un da görüşleri etkili olmuştur.

Plehanov, sanatın ortaya çıkışını işe bağlar. Çünkü Plehanov için sanat sosyal hayattan bağımsız değildir ve sanatçı ile sosyal hayat arasında nedensellik vardır. "Bir sanatçı zamanın en önemli sosyal cereyanlarına yabancı kaldığı takdirde, eserlerinde ifade ettiği fikirler esas değerlerinden çok şey kaybeder. Ve sanatçının eserleri de bundan, ister istemez, müteessir olur." (Plehanov, 1967: 67).

Marksist eleştiriciler, sanatın bu anlamda toplumsal yönüne işaret ederek, ideolojinin yansıtılmasında devrimci bir bakış açısına sahip olunması gerektiğini belirtirler de 1923'lerde ortaya çıkan Frankfurt okulu Marksistlerince bu düşüncede değişikliğe gidilir. Frankfurt Okulu mensupları, insanın kapitalist dünya karşısında geçirdiği buhranın ve yalnızlığın ideoloji olduğunu düşünerek daha önce Marksist'lerce eleştirilen Balzac, Joyce, Beckett, Proust gibi isimlerin eserlerini överler. "Eserlerinde hem Kapitalizm hem Sovyet sosyalizmine karşı eleştirel bir tutum takınan bu okulun üyeleri, sanat ve edebiyatın çeşitli problemleri üzerinde de durmuşlardır." (Huyugüzel, 2018: 294). 1960'lı yıllara gelindiğinde Marksist eleştiri daha da farklı bir yöne girer. Burada Althusser ve öğrencisi P. Macherey, ideolojinin aleni olarak verilemeyeceğini belirterek ideolojinin yazarın susmak zorunda olduğu kısımlarda aranması gerektiğini ifade ederler. Bu anlamda Carloni ve Filloux'un ifadesi konuyu açıklayıcı niteliktedir. "Ne kadar kralcı ve dinci olursa olsun, soylu sınıfa duyduğu sevgiyi ne kadar açıklarsa açıklasın, Balzac kendi ön yargılarını aşarak alay ve yergilerini bu sınıfın üzerinde yoğunlaştırmıştır." (Carloni-Filloux, 1984: 98).

Pierre Macherey, 1938 yılında Fransa'da dünyaya gelir. 1961 yılında Felsefe dalında mezun olur. L. Althusser'in seminerlerine yoğun bir katılım göstererek onun görüşlerinden etkilenir. Bu etkilenme tıpkı hocasında olduğu gibi Marksist eleştirinin yeni bir formda düşünülmesi ile somutlaşır. Buna göre, o da Marksist eleştiriye üretim kavramıyla açıklar ve sanatçının ideolojisini yansıtmada boşlukların önemli olduğunu belirtir.

Işık Ergüden tarafından çevrilen Pierre Macherey'nin "Edebî Üretim Teorisi" eseri 2019 yılında İletişim Yayınları'ndan çıkmıştır. Kitap üç bölüm ve her bölümün de kendi içerisinde oluşturduğu bölümlerden meydana gelir. Buna göre ilk bölüm, "Birkaç Temel Kavram" adı altında on sekiz bölümden; ikinci bölüm, "Birkaç Eleştiri" adı altında iki bölümden; son bölüm ise, "Birkaç Eser" adıyla üç bölümden meydana gelir. Kitabın sayfa sayısı ise 342'dir.

Marksist eleştiride Althusser öncesi eleştirmenlerden ayrılan P. Macherey'e göre sanatçının yazdığı eser, eleştirmenin açıkladığı eser olmaktan çıkar. Bu yönüyle sanatçının eserinde bıraktığı boşluklar, sustuğu yerler; ancak nitelikli bir eleştirmenin bu boşlukları tespit ederek açıklamasıyla başarıya ulaşmış olur. "Yazarın yazdığı eser kesinlikle eleştirmenin açıkladığı eser değildir. Geçici olarak şunu söyleyelim ki eleştirmenin yeni bir dil kullanımıyla eserde bir farklılık ortaya çıkartır, eserin olduğundan başka olduğunu gösterir." (Macherey, 2019: 24). Eser bu duruma müsaittir. Çünkü az önce de bahsedildiği gibi sanatın bir üretim olduğunu düşünen Macherey için "Metin tek bir şey söylemez, ama kaçınılmaz

olarak aynı anda birçok şey söyler.” (Macherey, 2019: 44). İfadesi önemlidir. Bu durumun ortaya çıkmasında ise sanatçının oluşturduğu tezatlıklar önemlidir. “Bir metin birden çok anlamda okunabilir; bu yüzden bu metinde en azından bir tersle bir düz bir aradadır.” (Macherey, 2019: 48). Bu yönüyle de metnin birçok şey söylemesi ve sürekli üretim halinde olması bu teorinin belki de en dikkat çekici kısmıdır ki bu anlamda ‘Alımlama Estetiği’ teorisine de yaklaşır.

Macherey için eleştiri, nesnede bir değişiklik içerir ya da değişikliğe teşvik eder. “Eleştirmek, fiilen ve aktif olarak değiştirmek değilse, bir değişim olasılığından söz etmek ve gerektiğinde bunu teşvik etmektir. Eleştiri tutumunun özünde, alttan alta ama belirleyici şekilde şu sav vardır: “Başka türlü olabilir ya da olmalıdır.” Bu nedenle eleştiri hem olumlu hem de olumsuz bir veçheye sahiptir.” (Macherey, 2019: 33). Bununla birlikte eleştirinin ortaya çıkışını Macherey inkâra bağlar. “Eleştiri, en azından kendiliğinden ortaya çıktığı haliyle, demek ki her zaman inkârla başlar: Temel hareketi rettir. Bununla birlikte, ayrıca bir bilgi de getirme iddiasındadır.”(Macherey, 2019: 34.) Bu iddianın yanında sanatçı eserinde kendi eleştirisini eserine yansıtmalı görüşünü savunur. “Demek ki, kusursuz, tamamlanmış eser, kendi eleştirisini içine katmayı başarmış olmalıdır: Sonuna kadar, modele varana dek eleştirilmiştir.” (Macherey, 2019: 36).

Metnin birden çok şey söylediğini yukarıda belirten Macherey, eserin basitçe okunmasının sanatçının ideolojisini yakalamada yüzeysel kalacağını belirtir. “Eserin basitçe okunması sadece girişimin yüzeysel dekorunu gösterir: Fakat sahnenin gerisinde beklenmedik olağanüstü ve güdümlü bir eylem oynanır ki bu doğumdur.” (Macherey, 2019: 45). Burada doğumdan kast edilen üretim kavramı, eleştirmenin üzerine düşen bir sorumluluk olarak dikkat çeker. Çünkü eleştirmen, eseri yüzeysel okuduğu takdirde sahnenin gerisinde verilmek istenen düşünceleri yakalayamaz ve ileride de görüleceği gibi yazar ve okur arasındaki antlaşmaya da tam anlamıyla uyamaz.

Bir eserin nasıl oluştuğu sorusuna Macherey’nin verdiği cevap dikkat çekicidir. Ona göre ilham vesaire etkenler, edebî metnin oluşmasında etkili değildir. Önemli olan materyalleri işleyerek yeni bir ürüne katmaktır. “Kendi metninin işçisi olan yazar, çalıştığı malzemeleri kendi imal etmez. Ama onları gezici parçalar halinde, herhangi bir iskeletin inşasına özgürce yardım eden kendiliğinden düzenlenmiş olarak da bulmaz”. (Macherey, 2019: 64).

Metnin özerkliğinden de bahseden Macherey, hakikatin eserin içinde olduğunu belirterek dışsal öğelerin hakikati bulmada çok fazla etkili olamayacağını ve hakikate ulaşmak, muammayı çözmek isteyenlerin yüzlerini

mevcut metne yönlendirmeleri gerektiğini belirtir. “Gördüğümüz gibi, metnin kendine özgü bir hakikati vardır; bu hakikati içinde taşır. Hiçbir dışsal öge eseri yargılamayı sağlamaz, çünkü yargı bu durumda keyfi bir deformasyona eşlik eder.” (Macherey, 2019: 75). Bununla birlikte eser, yine kendi normları dışında kuralların olamayacağı bir otoriteye sahiptir. Başka bir ifadeyle, sanatçının oluşturduğu muammada okur, hakikati çözmek istiyorsa sanatçının eserinde oluşturduğu özerkliğe uyarak beklemek zorunda kalır. Sanatçının muammanın çözümünü belirttiği sayfalara kadar okuyucuya sayfayı çevirmek ve Macherey’den hareketle ifade edilirse ‘duvarı aşmak’ düşer. “Eserin özgünlüğü aynı zamanda özerkliğidir: Eser kendi sınırlarını inşa ederek edindiğinden, eserin kuralı kendi içindedir. Böylece, eser birlikte fiilen işlemekte olan normlardan başka normlarla eser kavranamaz.” (Macherey, 2019: 76).

Macherey, bahsedilen teorisinde sanatçı ve okuyucu arasında bir sözleşmeden bahseder. Bu sözleşmeye göre sanatçı vereceği eserde, okuyucudan inanılmayı talep eder. Okuyucunun kitabı açmasıyla yazar da okuyucusunun güvenine bel bağlamış olur. Bel bağlar çünkü okuyucusunun olmaması eserin okunmaması anlamına gelir. Sanatçı, eserini kurmacalarla doldursa da kurmacanın doğru kabul edilmesini talep eder. “Eser bir kurmacalar dokusudur: Açıkçası, doğru hiçbir şey içermez. Bununla birlikte saf yanılısama değil, apaçık bir yalan olduğu ölçüde, doğru kabul edilmeyi talep eder: Eser herhangi bir yanılısama değil, belirli bir yanılısamadır. Lafzının önerdiği gibi kabul edilmesi gerektiğinden, okuru açısından sürekli bir inanç gerektirdiği söylenebilir. Yazar da bu güvene, bu inanca bel bağlamak zorunda olduğundan ve bu güvenin yokluğunda eseri asla okunmayacağından, bir anlaşmadan, zımnî bir yükümlülükten söz etmek gerekebilir; kurmacanın başka hiçbir şey değil, kendini sunduğu gibi olma hakkı bu anlaşmanın terimleriyle kabul edilmiş olur.” (Macherey, 2019: 97).

Eser, kendi içerisinde gizli bir anlamı barındırır. Sanatçının ideolojisinin de bulunduğu bu gizlilik Macherey’e göre aldatıcı maskelerle örülüdür. Eleştirmen ya da okuyucu bu muammayı çözüp hakikate ulaştığı zaman maske de çıkarılmış olur. “Eserin içinde, serbest kalması gereken bir anlam bulunmaktadır; kendi lafzı içindeki eser, bu anlamı süsleyen konuşkan ve aldatıcı maskedir. Eseri tanıma bu temel ve biricik anlama uzanmaktadır.” (Macherey, 2019: 104). Eserin kendi içerisinde gizli anlamı barındırması aynı zamanda eleştirmen için de önemli hale gelir. Bu anlamda eleştirmen, bir metnin birden fazla anlam barındırabileceğinin farkında olarak metne yaklaşması gerektiğini bilir. İlk okumada ve son okumada aynı anlamı veren ve yüzeysel okumaların oluşturduğu eser, bu teoriye göre

başarıya ulaşmış bir eser olamaz. “Eleştiri söyleminin eserin yüzeysel ve gereksiz bir tekrarı olmadan yerleşebilmesi için, kitapta bulunan sözün eksik olması gerekir: Her şey bu sözle ortaya konmuş olmamalıdır ve böylece, başka bir şeyi, başka türlü söylemek mümkün olmalıdır.” (Macherey, 2019: 111). Yine başka bir örnek verilecek olursa “Her edebiyat üretiminin söylemeden zımnî olarak içerdiği şeyi sormak yararlı ve meşru gözükür. Aşikâr olan şey -kendi etrafında ya da ardında- zımnî bir şey ister: Çünkü bir şeyi söylemeyi başarabilmek için başka şeyleri söylememek gerekir.” (Macherey, 2019: 115). cümlesi yerinde olur.

Yukarıda da belirtildiği gibi sanatçının eserinde sessiz kaldığı yerler bu teoride önemli hale gelir. Bu anlamda sanatçı, eserinde oyuklar, boşluklar ve sessizliklerle muammayı gizler ve hakikate ulaşmada okuyucusuyla gizli bir anlaşma yapar. Bu anlaşmaya okuyucu riayet ederek sabırla sayfaları ilerletir. Bununla birlikte kurmacasının doğru kabul edilmesini isteyen yazar da verdiği bu boşluklarda ideolojisini ortaya koymaya çalışır. Sanatçının yüzeysel olarak verdiği kelimeler ve söz oyunları maske görevi görerek asıl anlamı gizler. Okuyucu işte bu maskeyi, hakikate ulaşma yolunda yazarın da verdiği ipuçlarından hareketle çıkartmaya çalışır. Bir başka ifadeyle söylenecek olursa “Her eser ipleri arasında “gizli bir hazine” barındıracak şekilde oluşmuştur; eğer bir eleştiri işlevi varsa, tam da bu hazineyi özgürleştirmekten ibarettir.” (Macherey, 2019: 174).

Sonuç olarak, Pierre Macherey Edebî Üretim Teorisi adlı eserinde üç ana bölüm ve kendi içerisinde ayrılan bölümler halinde teorisini ortaya koyar. Buna göre sanatçı, eserinde oluşturduğu kurgusunun doğru olarak kabul edilmesini okuyucudan talep eder. Okuyucu da bu talep karşısında sayfaları sabırla çevirerek, muammayı çözmek adına eserin vermiş olduğu kurallarına uyar. Macherey’e göre nitelikli eser, kendi içerisine eleştirisini katabilmiş ve yüzeysel okumanın aksine, farklı anlamları ortaya koyabilmiş eserdir. Sanatçı, Althusser öncesi Marksistlerde görüldüğü gibi ideolojisini aleni olarak vermek yerine, sessiz kalarak, eserde boşluklar bırakarak vermeye çalışır. Bu yönüyle de eleştirmen ya da okur, aldatıcı bir maske ile örülmüş eserde, yazardan aldığı ipuçlarıyla maskeyi düşürmeye, hakikate ulaşmaya ve muammayı çözmeye çalışır. Metin ise kendi içerisinde özerk bir yapıdadır. Bu anlamda eserde bir muamma çözülmek isteniyorsa metin dışı unsurlardan ziyade eserden hareketle, verilen ipuçlarından yola çıkılmalıdır.

Kaynakça

Carloni, J.C.- Filloux, J.C, (1984), “Eleştiri Kuramları”, Çev. Tahsin Yücel, Ankara: Kuzey Yayınları.

Huyugüzel, Ömer Faruk, (2018) “Eleştiri Terimleri Sözlüğü”, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Macherey, Pierre, (2019) “Edebî Üretim Teorisi” Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim Yayınları.

Moran, Berna, (2014), “Edebiyat Kuramları ve Eleştiri”, İstanbul: İletişim Yayınları.

Plehanov, Georgi, (1967) “Sanat ve Sosyalizm”, Çev. Selim MIMOĞLU, İstanbul: Sosyal Yayınları.